

IANCU DE HUNEDOARA CA SIMBOL POLITICO-IDEOLOGIC PENTRU DOCTRINA INTERBELICĂ A COROANEI MAGHIARE

Șerban Turcuș*

Abstract: *The doctrine of the Holy Hungarian Crown is the key ideological concept of the functioning of inter-war Hungary as a „kingdom without a king”. One of the foundations of this doctrine, as evidenced by the correspondence kept in the Vatican's Apostolic Archive, was the use of Iancu de Hunedoara's figure as an institutional alibi to justify how the Hungarian republican government can take over the monarch's attributes even if he does not exist. It is used as an argument the period when Iancu de Hunedoara was governor of Hungary, pointing out that there is the Sacred Crown even in the absence of a crowned king. The main testimony on this subject is Cardinal Ján Černoch, Archbishop of Esztergom, who has a correspondence on this topic with the apostolic nuncio in Vienna in November 1918. It turns out that one of the pillars of the inter-war and current Hungarian state doctrine is Iancu de Hunedoara.*

Keywords: Holy See, Holy Crown, Hungary, Iancu de Hunedoara, ideology.

Documentele diplomatice ale Sfântului Scaun sunt o resursă de izvoare istorice de neocolit pentru orice istoriografie matură. Este un truism că primele și cele mai importante informații despre structurarea puterii publice în spațiul românesc medieval provin din Archivio Segreto Vaticano (din 2019 Archivio Apostolico Vaticano) și că fiecare istoric de renume din galeria medievistilor români a accesat aceste documente pentru întreprinderile sale livrești.

În pofida faptului că arhivele pontificale pentru perioada interbelică au fost desecretizate de ani buni, în istoriografia națională nu există o emulație semnificativă care să genereze noi puncte de vedere înnoitoare cu privire la istoria interbelică a noastră și a altora. Cu toate acestea, din terțe surse, se pot identifica izvoare diplomatice care au ca referință personaje, contexte, structuri ce implică românitatea în diferite faze de evoluție. Este și cazul referinței principale a acestui studiu al nostru care-l are ca personaj central pe Iancu de Hunedoara într-un context non-medieval, dar care are nutrienți ideatici provenind din Evul Mediu târziu.

Mutațiile din și post 1918 au interesat foarte îndeaproape Sfântul Scaun, pentru că prin dizolvarea Imperiului austro-ungar s-a pus capăt unei stabilități politico-simbolice, mai mult decât milenare, pe care o încarna Imperiul (dincolo de etnie și limbă), și a apus sistemul global de reprezentare a puterii publice care antura și apăra Biserica. Apariția statelor naționale de factură contemporană în Europa Central-Orientală punea o serioasă

* Conf. univ. habil. dr., Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; e-mail: serbanturcus@yahoo.it

problemă de gestiune a raportului putere seculară – putere ecleziastică și Roma catolică era atentă la evoluțiile rapide din acest areal confruntat și cu pericolul bolșevic.

Situația Ungariei era extrem de ambiguă în succesiunea Primului Război Mondial, aceasta fiind un stat agonizant instituțional, cu proaspăt statut republican, și care va fi răvășit de tăvălugul bolșevic. Căutându-și o identitate statală destinată să valorifice întreaga ideologie activată în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea și menită să-i asigure relief în tratativele de după marea conflagrație, *intelligentsia* maghiară nu putea să recurgă decât la ceea ce, în mod stereotip, se numește „epoca de aur” a regatului maghiar, *id est* domnia lui Matia Corvinul, fiul lui Iancu de Hunedoara. Momentul istoric ales reprezintă, structural, balansul spre modernitatea culturală a regatului medieval maghiar și totodată se suprapune peste extensiunea teritorială cea mai ambițioasă atinsă de un suveran al regatului înființat de împăratul Otto al III-lea la rugămintea lui Vajk/Ștefan¹. Există un fixism ideatic specific națiunilor ce se maturizează în secolul al XIX-lea destinat să justifice o foaie de parcurs a creșterii „statului” de la medieval spre modern. În acest crescendo politico-simbolic apar momente mai bune și mai puțin bune care însă toate conduc spre același țel: justificarea existenței și dăinuirii regatului/„statului” maghiar din secolul XI până în secolul XX. Chiar și perioada, susținută documentar, a desființării unei entități politice maghiare de tip regat-stat în timpul dominației otomane a Europei Centrale este suplinită și compensată doctrinar de ideologia maghiară prin ficțiunea supraviețuirii „statului maghiar” sub forma locală de principat al Transilvaniei sub suzeranitate otomană. Întreaga piramidă doctrinară maghiară ce justifică în modernitate existența „statului maghiar” are ca referință fundamentală Transilvania sau personalități istorice de sorginte transilvană. Dacă însă epoca lui Matia, născut la Cluj, era substanța ultimă a configurării encomiastice a doctrinei statale maghiare – în parametri ideali –, pentru situația politică din Ungaria anului 1919 era nevoie de un corectiv, iar acest corectiv a fost oferit de Iancu de Hunedoara².

Ceea ce numim în mod convențional „stat maghiar” era/este în dreptul constituțional particular al Ungariei de ieri și chiar de azi Sfânta Coroană³, entitate juridică abstractă de competența dreptului negativ mai degrabă decât a dreptului pozitiv pentru non-maghiari, entitate juridică vie și absolută pentru maghiari⁴: „La Sacra Corona

¹ Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, Edit. Enciclopedică, 2001, p. 83–91.

² Figura istorică a lui Iancu de Hunedoara nu are încă o monografie monumentală în istoriografia națională. Există două exegeze de natură să introducă în viața și activitatea lui Iancu, dar ele nu tratează exhaustiv opera politică și militară a acestuia: Camil Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Edit. Științifică, 1968, 245 p.; Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara și Românii din vremea sa. Studii*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 1999, 367 p.

³ Europa modernă lua primul contact cu acest concept în 1613, când un baron maghiar, Péter Révay (1568–1622), din comitatul Turóc, publica la Augsburg un volum cu titlul *De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna, annos ultra DC clarissimae brevis commentarius, Augustae Vindelicorum, excudebat Christoph. Mangus, Anno MDCXIII*.

⁴ În descrierea ei, Révay oferă, dincolo de înțelesurile simbolice, înțelesurile teritoriale de care maghiarii leagă intrinsec angelica, magnetica, sacra și apostolica coroană: „Est itaque forma sanctae coronae, auro solido, artificio sculpturae magis coelesti quam humano, in orbem fusa, a cuius latiore

come «ens iuridicum» di Santo Stefano (1000–1038) era il simbolo dello Stato ungherese («Regnum Hungariae»). Questa dottrina giuridica le cui prime tracce risalgono all'epoca medievale, venne sviluppata dai giuristi, noti rappresentanti del diritto pubblico (ius publicum), ungheresi a partire dal XVIII secolo. La Dottrina della Sacra Corona di Santo Stefano era indubbiamente una particolarità per quel che riguarda il pensiero costituzionale radicato profondamente nelle tradizioni storiche, dell'Ungheria.⁵ Dottrina este fundamentul constituțional al Ungariei chiar și azi. Prima constituție scrisă, funcțională, a țării vecine datează din 1949, impusă de URSS⁶, și a rămas, cu modificări firești, valabilă până în 31 decembrie 2011. Noua Constituție care a intrat în vigoare în 2012 are un preambul de 34 de fraze în care se substanțiază „continuitatea istorică a statului maghiar” de la fondarea Regnum Hungariae în 1000 până în contemporaneitate⁷. Cu ocazia sancționării noii Constituții a fost schimbată și denumirea țării din „Magyar Köztársaság” – Republica Maghiară în „Magyarország” – Ungaria.

circumferentia pariter pinnae florentes forma triangulari similiori circumeminent, quatuor angulis rectis, absides se mutuo intersecantes, desinunt in cruce, in ipsa vero circumferentia, fronte recta, imago Salvatoris nostri pomum tenentis, ex adverso divae matris Virginis et deinde sacerimus apostolorum ordo regumque ac imperatorum, martyrumque Christianorum, ut videre licet, literis Graecis, cuiuslibet imaginis, aureis vultibus ac propriis trophaeis, per corpus totum usque ad cruce summam mutuo consequuntur, interiectis cuilibet sacrae imagini gemmis ac unionibus, atque ut haec non plane ex vulgari habitu ac more, sic istud plane notabile. Ab aurium naturali parte utraque gemmae preciosiores candicantes dependent in aures appendicum veluti loco quae ad levem sacri capitis motum, mutua quasi harmonia se commovent, ut aurem utramque divinam humanamque consecrando iustitiae, omnia ad divini nominis gloriam famamque bonam et existimationem referant: aut etiam catenulae illae novem, novemque in frontali et occipitali coronae parte pinnae radiantes, maiusculis unionibus intra certa spacia, Regnorum novem ac provinciarum Regno Hungariae incorporatarum, Dalmatiae, utpote Croatiae, Sclavoniae, Serviae, Bosniae, Galliciae, Lodomeriae, Bulgariae, Cumaniae potestatem et splendorem indicant. Neque enim frustra illud institutum esse censeo, quandoquidem in pinnis, gemmis, figuris, inaurium appendicibus, tam accurate adeoque diligenter, numerus novenarius observatus fuerit. In hoc enim cubus geminus, nempe bis quatuor et triangulus, scilicet inter tria, quatuor item lineae, singulis duobus punctis definitae, continentur, sicque paris imparisque et adeo totius numeri integritas et perfectio explicatur. Quibus ergo curae cordique est mysteria investigare numerorum atque proportionum vel et unionum preciosorumque lapidum, qui coronam sacram ornant, significationem, intendant ingenii sui nervos, mihi quod videtur, citra dicam praedudium. Divina perfecta esse debent, talis corona haec, huiusmodi reges exigit, hi populos tales reddunt, sicque demum felix regnum et perfectum durant vero perfecta perficiente Deo. Sed totum coronae decorem, cum sacris imaginibus, intima sua significatione nihil aliud annuere censeo, quam ut rex coronatus ad vigilantiam ipse adeoque omnis gens Hungarorum, quae felicissime fidei apostolicae initiata fuit, ad eandem penitus cognoscendam, molenda, amandamque imo armis propugnandam quam constantissime admoneretur”. *Ibidem*, p. 75–77. Că explicația e defectă și specioasă se evidențiază din simpla incongruență temporală între vârsta coroanei și interesul regatului maghiar pentru provinciile enumerate.

⁵ Gábor Hamza, *Caratteristiche della nuova Costituzione (legge fondamentale) ungherese*, „Revista crítica de Historia de las Relaciones Laborales y de la Política Social”, Universidad de Málaga, nr. 9 (noviembre 2014), *Notas, Noticias y Valoraciones científicas y bibliográficas*, p. 91.

⁶ A existat în țara vecină o primă constituție bolșevică în 1919, dar ea a fost efemeră și nu a produs consecințe.

⁷ „Il preambolo della nuova Costituzione vuole sottolineare l’esperienza costituzionale plurisecolare che l’Ungheria ha avuto. In questa sede merita di essere menzionata la Bulla Aurea (Bulla d’Oro), promulgata dal re Andrea II (1205–1235) nell’anno 1222 datata più o meno alla stessa epoca in cui fu promulgata in Inghilterra la Magna Carta Libertatum.” Gábor Hamza, *op. cit.*, p. 91.

Chiar și astăzi, în mod atipic pentru regimurile democratice europene, inima constituțională a Ungariei vecine este „Sfânta Coroană”, așezată spre venerarea tuturor maghiarilor în clădirea Parlamentului din Budapesta⁸.

Nucleul acestei doctrine s-a constituit în secolele târziu-medievale, responsabili de impunerea în publicistica timpurie maghiară fiind regii italieni ai dinastiei angevine Caroberto (Carol Robert) și Luigi d'Angio (Ludovic)⁹. Problema coroanei s-a născut pe terenul unei ambivalețe maghiare de natură culturală și culturală, regatul patrimonial arpadian balansând în funcție de sfera de putere în care era atras între Roma și Imperiul occidental și Constantinopol. Secolele XI-XIII și începutul secolului al XIV-lea sunt cunoscute pentru cearta endemică pe care au avut-o arhiepiscopii maghiari privind încoronarea regelui. Atât arhiepiscopul de Strigoni (scaun de sorginte latină), cât și cel de Kalocsa (scaun de sorginte greacă) i-au încoronat pe regii maghiari, fiind nevoie de intervenții repetate ale Sfântului Scaun pentru a impune ca totuși privilegiul încoronării să-i revină arhiepiscopului de Strigoni. Inclusiv accesul la tronul maghiar al

⁸ Există o singură lucrare în istoriografia română pe această temă, dar este obsoletă: Tudor Drăganu, *La doctrine juridique de la Couronne hongroise*, Sibiu, 1944.

⁹ Explicația interbelică a doctrinei este oferită de Istvan Ibrányi: „La limitazione costituzionale dei poteri assoluti del Sovrano ha portato allo sviluppo del concetto di diritto pubblico della Sacra Corona, del quale si possono trovare le radici già nei secoli XIII e XIV. Il concetto di diritto pubblico della Sacra Corona trova espressione nel XIV secolo nel diritto di possesso che è venuto sviluppandosi sotto ai re Angioini (Carlo Roberto, Luigi il Grande, 1351), secondo il quale tutti i liberi possedimenti – in mancanza di eredi maschi della dinastia – ritornano alla Sacra Corona, perchè la Sacra Corona è radice di ogni possesso (*radix omnium possessionum*). Lo riscontriamo nell'articolo 6 del Decreto del 1439 che parla dei sudditi della Sacra Corona, nell'art. 2 del Decreto del 1462, nell'art. 4 del Decreto del 1495 che parla del reato d'infedeltà nei confronti della Sacra Corona, e anche nell'art. 17 del Decreto 1523. Lo troviamo inoltre nella Sanzione Prammatica del 1723, nell'art. 18 del Decreto del 1741, che definisce la Transilvania appartenente alla Sacra Corona e nell'art. II del Decreto del 1792.

I principi fondamentali del concetto di diritto pubblico della Sacra Corona, della dottrina della Sacra Corona sono stati raccolti per la prima volta da Stefano Verboczy nel suo *Tripartitum* (*Opus tripartitum juris consuetudinari Regni Hungariae partiumque eidem annexarum*), pubblicato nel 1514, che esamina la giurisdizione della Sacra Corona, i membri della Sacra Corona, la dipendenza dei beni della Sacra Corona e il reato d'infedeltà nei confronti della Sacra Corona (parte I, tit. 3, paragr. 6 ; tit. 4, 10, 14; parte II, tit. 3. paragr. 3. ecc.). Nel corso degli ultimi secoli una innovazione nella dottrina della Sacra Corona è stata apportata dalla riforma del 1848 in quanto che con l'instaurazione dell'uguaglianza di diritti dei cittadini, venne abolito il diritto di possedimenti legato alla nobiltà (1351) e di conseguenza i membri della Nazione divennero senza alcuna differenziazione di ordine membri di uguali diritti della Sacra Corona. La dottrina della Sacra Corona è un prodotto caratteristico della storia della costituzione ungherese; essa rispecchia lo spirito e la sensibilità per il diritto pubblico, che si registra come un aspetto tutto proprio della Nazione ungherese nel corso di tutta la sua storia fino ai giorni nostri. La Sacra Corona come «*radix omnium possessionum*» (1351) si sviluppa nel senso che il territorio del paese diventa territorio della Sacra Corona, il patrimonio del re è patrimonio della Sacra Corona (*peculia, bona Sacrae Regni Coronae*). Questo legame del diritto di libero possesso con la Sacra Corona ha portato al concetto di membro della Sacra Corona (*membra Sacrae Regni Coronae*) e al concetto che i nobili, le chiese e le città insieme al Sovrano incoronato (*caput Sacrae Regni Coronae*) costituiscono l'unito complesso di diritto pubblico, vivo organismo della Sacra Corona (*totum corpus Sacrae Regni Coronae*). La Sacra Corona quindi è un'unità che comprende in se stessa uniti il re e la Nazione ed è investita di una certa personalità, nonché la personificatrice della società organizzata come unità organica dell'interesse del complesso della Nazione”. Stefano Ibrányi, *La dottrina della Sacra Corona ungherese nel XX secolo*, Corvina, nova serie, anno 1, nr. 8-9 (settembre-ottobre), 1938, p. 573–574.

napoletanului Caroberto s-a făcut prin impunerea lui de către papa Bonifaciu al VIII-lea. Acesta a dispus, în virtutea dependenței seculare a regatului arpadian față de Scaunul Apostolic¹⁰, încoronarea lui care nu s-a produs cu coroana autentică (la 15 iunie 1309), ci cu un simulacru, fiind nevoie mai apoi de o nouă încoronare cu artefactul original (27 august 1310). Acesta este momentul *clou* în care începe să crească interesul noii dinastii importate din peninsula italică pentru inserarea în tradiția dinastică maghiară și sudarea unei conștiințe distincte a coroanei maghiare în sens teritorial ce poate să nu se identifice imediat cu dinastia, aceasta putând să se schimbe, dar patrimoniul simbolic și cel teritorial să-i rămână intact. Cel care în mod mai mult sau mai puțin intenționat a stimulat această percepție despre încărcătura simbolică a coroanei a fost legatul pontifical Gentile da Montefiore care, în constituțiile sinodale ale regatului maghiar, redactate între 8 mai și 14 iulie 1309, a inserat un capitol, *De corona regis. De corona beato Stephano regi Hungariæ a Romano pontifice transmissa*¹¹ în care decreta că dacă manufactul coroanei originale ar fi fost distrus sau furat va fi confecționată o altă coroană binecuvântată de Pontiful roman care asumă toate caracteristicile simbolice ale precedentei fără nicio limitare; se sancționa astfel, dincolo de principiul ecclesial al încoronării atestat de precedenții papi, valoarea instituțională a „sacrei coroane”. Bineînțeles că la momentul redactării acestei sentințe coroana se afla ... în Transilvania, în custodia lui Ladislau Kan, care credea că astfel va sabota ceremonia care totuși a avut loc, cu simulacrul menționat.

Desigur că figura regală trebuie să se suprapună în rol de titular al coroanei, însă, în istoria țării vecine, au intervenit perioade de interregnum și de atomizare a regatului care au accentuat tot mai puternic conceptul de Sacră Coroană, căreia în modernitate i se conferă o continuitate detașată de figura carnală a unui cert posesor și asocierea ei cu „națiunea” maghiară¹². Sacra Coroană titularizează, în proiecția maghiară dospită în secole, privilegiu

¹⁰ Andreas Kiesewetter, *L'intervento di Niccolò IV, Celestino V e Bonifacio VIII nella lotta per il trono ungherese (1290–1303)*, în: *Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica. Atti del convegno organizzato nell'ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte*, Città del Vaticano, Roma, 26-28 aprile 2004, Roma, 2006, p. 139–198.

¹¹ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariæ illustrantia*. Serie prima. Tomus Secundus. *Acta legationis cardinalis Gentilis*. *Gentilis bibornok Magyarországi követségének okiratai 1307–1311*, Budapest, 2000, p. 268 sqq.

¹² „Dalla fine del XVI secolo fino al 1918 lo sviluppo costituzionale assunse nuovi significati. Lo Stato ungherese, sotto la pressione della Monarchia asburgica e per la divisione in tre parti tra ungheresi, turchi e Asburgo, in buona sostanza non esisteva. La lotta per l'indipendenza statale arricchì l'idea della Sacra Corona tale da dare pian piano impulso allo sviluppo della *dottrina*. Purtroppo la *divisione territoriale dello Stato medioevale e la lotta permanente* coll'andar del tempo non hanno reso reagire ai cambiamenti economici e sociali. Non è per caso che lo storiografo, Jenő Szűcs, chiama quest'epoca «storia del vicolo cieco», cioè lo sviluppo politico economico e sociale fu in ritardo rispetto a quello europeo, il che si rispecchiava nell'ambito del diritto. Le consuetudini stettero ferme davanti alle sfide contemporanee. Da ciò deriva che la linea di pensiero ungherese del diritto pubblico si occupò dell'interpretazione della Sacra Corona in cui il nobile vide la garanzia dei suoi privilegi e l'indipendenza dello Stato. Malgrado la funzione delle consuetudini stia nella flessibilità cioè nella capacità di reagire ai cambiamenti, in Ungheria queste fonti del diritto indussero a un'interpretazione permanente. L'epoca del «vicolo cieco» (riscontrabile anche in István Bibó) andò di pari passo con il diritto pubblico.” Katalin Egresi, *La storia del costituzionalismo ungherese*, „Nomos. Le attualità nel diritto. Quadrimestrale di teoria generale, diritto pubblico comparato e storia costituzionale”, 2013, nr. 2, p. 4.

de natură seculară și ecleziastică. Privilegiile de natură ecleziastică nu au fost recunoscute niciodată de Roma în Evul Mediu și nici nu avea cum să le recunoască Scaunul Apostolic, din moment ce regatul maghiar era în dependența particulară a tronului lui Petru, iar regii erau considerați vasali ai papilor într-o manieră specifică, ce nu interfera cu sistemul feudo-vasalic comun și ordinar. Este vorba despre ceea ce la Sfântul Scaun, în epoca de care ne ocupăm în studiu, se numește fetișism medieval. Foarte clar este în acest sens cardinalul Rafael Merry del Val a cărui profundă cunoaștere a relațiilor internaționale și a raporturilor Bisericii cu statele catolice era inegalabilă. Fostul Secretar de Stat al Sfântului Scaun între 1903–1914 vorbește de cazul maghiar, pe care-l cunoaște în amănunt, ca despre un particular **fetișism tradițional**, căruia așa-numitele privilegii regale i-au fost atașate fără a exista un consimțământ al Sfântului Scaun. Fostul mare demnitar catolic susține că aceste privilegii trebuie explicate ungarilor ca fiind cel mult privilegii personale, aplicabile unei persoane, nu unei instituții: „Per gli Ungheresi l'origine del privilegio è sempre la Corona di S. Stefano, che con una specie di feticismo tradizionale, si ritiene contenere materialmente tutti i diritti regii, donde il principio: **Non est rex nisi coronatus**. Poiché d'altra parte i privilegi del Re sono discutibili del punto di vista storico, è bene in futuro nelle trattative seguire questa linea: dire al governo che tali privilegi – di qualsiasi natura essi fossero – erano personali.”¹³

Iancu de Hunedoara intră în sistemul protodoctrinar maghiar din finalul Evului Mediu într-un context foarte tensionat pentru regatul maghiar și pentru *Christianitas*, matricea politico-culturală din care acesta făcea parte sub tutela Bisericii Romane. Este un truism astăzi că Iancu/Ioan este un campion al cruciadei târzii (cum ne place să o numim), în fapt o cruciadă foarte târzie, *cismarină*, și care are veleități preponderent defensive, departe de idealurile hristice ale începuturilor acestei instituții. Dar dacă noi avem acest stereotip foarte bine cultivat în memorie, Iancu a fost un personaj infinit mai complex decât standardizarea oferită de cărțile de istorie de nivel mediu. Este o personalitate politică și militară de prim rang, care a traversat toate momentele importante ale așezării și definirii *Christianitas* și Imperiului în prima jumătate a secolului al XV-lea. Biografia tânărului Iancu a fost mai mereu obnubilată atât în istoriografia română, cât și în cea maghiară, de succesele și insuccesele repurtate în campaniile cruciate pentru oprirea turcilor din avansul lor spre Europa de mijloc. Însă tânărul Iancu este un individ versatil politic și militar stând în preajma despotului sârb Ștefan Lazarevici chiar din fragedă tinerețe, a împăratului Sigismund de Luxemburg pe care-l însoțește la încoronarea de la Roma (1433), în serviciul ducelui de Milano, Filippo Maria Visconti, pe care-l slujește doi ani. Fluiditatea serviciului său mărturisește că este un exemplu de om al epocii, neîncadrabil în categorii etnice stricte, de tipul stereotip român/maghiar, care circulă într-o vastă arie culturală ce se recunoaște sub umbrela uniformității creștine. După moartea împăratului Sigismund, va dovedi o tensiune spre stabilitate, datorită și maturizării dovedindu-se aceeași personalitate pragmatică al cărei țel subzistă în funcționarea regatului maghiar creștin, indiferent de etnia liderului acestuia, demonstrându-se încă o dată prin exemplul lui că etnia nu prevaleta în fața competenței în

¹³ *Hungary and the Holy See of Rome II. Hungarian Historical Researches of the 21st Century in the Vatican*, edited by Péter Tusor, Kornél Szovák, Tamás Fedeles, Budapest – Rome, 2017, p. 354–356.

Evul Mediu târziu. Astfel îl sprijină în contrapartidă pe Albert de Habsburg ca rege al Ungariei, iar în 1439, după moartea acestuia și minoratul fiului acestuia, Ladislau Postumul, este printre marii electori ai lui Ladislau Jagello al Poloniei pe tronul maghiar, operațiune care-i aduce și titlul administrativ de voievod al Transilvaniei. După moartea la Varna în 1444 a regelui, în anul 1445 este ales ca unul dintre cei șapte căpitani generali ai regatului maghiar, pentru ca din 1446 să devină regentul aceluiași regat (istoriografia națională preferă denumirea de guvernator, care însă nu acoperă realitatea instituțională din epocă). După eliberarea lui Ladislau Postumul din custodia împăratului Frederic la finele lui 1452, în anul următor Iancu renunță la calitatea de regent și o acceptă pe cea de căpitan general și administrator al fiseului regatului, ceea ce-i asigură continuitatea administrării de facto a regatului maghiar. În 1454 însă Ladislau Postumul îi revocă funcția cu caracter fiscal, Iancu rămânând doar căpitan general, calitate în care a participat și la bătălia de la Belgrad din 1456, iar puțin după, a fost răpus de ciumă¹⁴.

Așadar, iată că Iancu de Hunedoara a dezvoltat o solidă și fructuoasă carieră politico-militaro-administrativă, după un parcurs de tinerețe în care a experimentat cunoașterea realităților medievale la cele mai înalte nivele instituționale.

Accesul la tronul regatului maghiar al fiului său Matia și succesul domniei acestuia au făcut ca figura regală să obscureze parțial, în deceniile și secolele ce vor veni, figura paternă căreia i-a fost asigurată oricum o vrednică onorabilitate istorică, însă nu și o utilitate politică în contextul amorsării moderne a doctrinei coroanei maghiare. În mod abrupt, utilitatea politică a lui Iancu de Hunedoara se impune cu forță în succesiunea imediată a dizolvării Imperiului Austro-Ungar și a proclamării regimului republican în Ungaria de la finele primei conflagrații mondiale.

Cum regimul republican prezintă anumite manifestări de interpretare politică ale statului, diverse în raport cu monarhia habsburgică investită cu titularitatea Sacrei Coroane, guvernul republican se prezenta ca o discontinuitate cu recenta istorie, însă trebuia să salveze conceptul cheie în jurul căruia s-a constituit ideologia național-statală maghiară: Sacra Coroană.

În documentele ce se conservă la Arhiva Apostolică Vaticană sau la Arhiva Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun există o corespondență intensă și semnificativă purtată între ierarhia catolică maghiară și decidenții din jurul tronului lui Petru¹⁵. Una dintre misivele în cauză scrisă de cardinalul primat al Ungariei de-acum republicane explică rolul figurii lui Iancu de Hunedoara, care într-un fel sau altul a indus o poziție constituțională cu ecouri până astăzi.

Ierarhia regatului maghiar, fie el real în epoca medievală, fie el ficțional în epoca modernă până la dualismul austro-ungar, comporta în vârf o clară ordine de precedență. Primul în circumscripția politică maghiară era regele, dar al doilea era în mod obligatoriu arhiepiscopul de Esztergom, figură ce ocupă scaunul primațial al bisericii catolice maghiare, putând fi dublat, deseori, de titlul de cardinal. În fapt, pentru ceea ce înseamnă arhitectura instituțională maghiară a Sfintei Coroane, arhiepiscopul-primat maghiar este

¹⁴ Pentru viața lui Iancu de Hunedoara, trimitem la monografiile menționate anterior în cuprinsul acestui studiu.

¹⁵ Pentru diplomația și acțiunea internațională a Sfântului Scaun în epocă, a se vedea Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun în relațiile internaționale*, București, Edit. România Press, 2008, p. 118–146.

girantul statutului politic al țării aflate în plină transformare republicană. La ora evenimentelor, cel mai important om al catolicismului maghiar era János Csernoch/Ján Černoch (numele lui slovac), arhiepiscop-mitropolit de Esztergom între 13 decembrie 1912 și 25 iulie 1927. Într-o depeșă trimisă la 27 noiembrie 1918 nunțului apostolic de la Viena, Teodoro Valfrè di Bonzo¹⁶, referința lui normală pentru raportul direct cu diplomația și ierarhia Sfântului Scaun, cardinalul maghiar dorește să furnizeze Romei informații cu privire la evoluția situației politice din Ungaria neorepublicană și mai ales despre pozițiile noului guvern față de Biserică și proprietățile acesteia. Nu e nicio noutate faptul că Biserica Catolică maghiară avea numeroase și rentabile proprietăți în timpul regimului austro-ungar care concureau îndeaproape proprietățile statului. În virtutea doctrinei Sacrei Coroane, statul maghiar solicitase, și acum continua să solicite, un control al autorității seculare asupra utilizării proprietăților bisericești prin intermediul unei caracteristici tipice doctrinei menționate a așa-numitului patronaj regal, o directă și nemediată consecință a statutului medieval al regatului tribal arpadian, care se definea drept regat patrimonial (adică regele este stăpânul întregului regat). Acest drept de patronat regal nu a fost niciodată recunoscut de Sfântul Scaun, dar a fost tolerat în funcție de interesele de moment.

În acest moment istoric însă, nu mai exista nicio soluție-surogat pentru patronajul regal, pe care însă guvernul republican dorea să-l mențină intact. Mai departe îl lăsăm pe arhiepiscopul maghiar să ne relateze desfășurarea evenimentelor: „De acum stabilită republica, e necesar să fie realizate chestiunile în legătură cu patronajul regal. Noul comisar pentru afacerile ecleziastice numit de guvern a convocat într-o reuniune de lucru numeroși canoniști ai bisericii și juriști laici, iar aceștia au ajuns în mod miraculos la un rezultat destul de curios, declarând că dreptul de patronat care aparținea regelui maghiar a trecut la guvernul republican. **Nu cunosc în amănunt opiniile și argumentele care au fost făcute în această reuniune, dar cred că supramenționații juriști și canoniști au luat ca exemplu pe Iancu de Hunedoara, guvernatorul Ungariei, care în vremea sa a exercitat dreptul de patronat asupra Bisericii maghiare. Un exemplu însă care diferă mult față de situația de astăzi, pentru că Iancu de Hunedoara exercitase numitul drept de patronaj în numele regelui minor, iar el însuși a fost un vrednic fiu al Bisericii, ale cărui merite pe câmpurile de luptă împotriva turcilor le-a apreciat în mod deosebit Scaunul Apostolic.** Aceste merite guvernul republican nu le are și nici nu se întrevede că le-ar putea avea în viitor.”

Iată-ne la o cotitură a ideologiei statale maghiare la care nu ne-am fi putut aștepta și pe care nu a evidențiat-o nimeni în istoriografia românească. Iancu de Hunedoara este arhetipul guvernamental pentru prezervarea statu-quo-ului simbolic al maghiarimii, pe care și-l asumă în integralitate nu doar catolicii, ci și „reformații” din regatul maghiar (calvinii, luteranii, unitarieni). Iancu este sinteza simbolică a administrării „regatului fără rege” în numele căruia se construia atunci identitatea maghiară, ce era nevoită la o adevărată resetare după Primul Război Mondial. Reacția cardinalului maghiar este una ambiguă, cu privire la modul în care guvernul maghiar ar fi putut să asume meritele lui

¹⁶ Teodoro Valfrè di Bonzo (21 august 1853–25 iunie 1922) a plecat ca nunțiu apostolic în Austro-Ungaria în 14 septembrie 1916 din demnitatea de arhiepiscop de Vercelli. În 15 decembrie 1919 a fost creat cardinal-preot cu titlul de Santa Maria Sopra Minerva.

Iancu, dar asta se datora unei speranțe nerostite în text, aceea a unei eventuale reveniri pe tronul regatului maghiar a ex-împăratului austriac Carol I, cunoscut și ca rege al Ungariei cu titlul de Carol al IV-lea¹⁷. În fapt, arhiepiscopul primat maghiar, ca orice alt principe al Bisericii din această zonă de Europă, considera regimul republican ca fiind de natură a dăuna intereselor Bisericii, neputând nimeni din actualitate să fie comparat cu Iancu de Hunedoara în domeniul apărării Creștinătății și regimului monarhic maghiar, Csernoch precizând că Iancu exercita prerogativele în numele unui rege minor, nu în numele unei entități cu conducere colegială numită republică.

Este aceasta o mărturie extrem de semnificativă și de edificatoare asupra construcției ideologiei statale și naționale maghiare de mai mult de un secol încoace, în care, în pofida aparenței republicane, nucleul dur al regimului păstrează substanța monarhică inclusiv prin fetișizarea (preluăm termenul folosit de cardinalul Rafael Merry del Val) coroanei în Parlamentul de la Budapesta¹⁸. Coroana nu poate să existe fără Biserica Catolică, care este mediatorul intrării în demnitatea monarhică: „La dottrina della Sacra Corona vive anche oggi immutata e deve manifestarsi con viva forza: «Ogni potere è della Sacra Corona, ogni diritto proviene da Essa.» Questo è il principio fondamentale della dottrina della Sacra Corona ungherese, la quale attraverso lunghi secoli fino ai nostri giorni ha sempre costituito il fondamento dell'organizzazione statale organica del complesso della Nazione: dell'organizzazione che è il «totum corpus Sacrae Regni Coronae». Il re diventa membro della Sacra Corona attraverso l'incoronazione, gli individui diventano componenti della Sacra Corona attraverso il loro collegamento al complesso della Nazione.” De aceea dreptul de patronat asupra averilor acesteia rămâne ca o iluzie a guvernelor succedate în „regatul fără rege”¹⁹ (cu excepția perioadei comuniste), cu toate că a iritat și atunci și irită și astăzi Sfântul Scaun.

Nu trebuie să ne mai mirăm așadar, atunci când vizităm catedrala romano-catolică din Alba-Iulia și vedem gisant-ul lui Iancu de Hunedoara plin de omagii floreală în culorile Ungariei – este semnul respectului incomensurabil al națiunii maghiare pentru românul care substanțiază ideologia statului maghiar contemporan.

¹⁷ Acesta a avut două încercări de a reveni pe „tronul regatului maghiar”: în data de 26 martie 1921 și apoi în ziua de 21 octombrie 1921, ambele încercări fiind respinse de regentul Horthy după anumite tribulații.

¹⁸ Monarhia britanică, cu care adeseori constituționaliștii maghiari compară monarhia medievală maghiară, păstrează întreg patrimoniul de coroane (fie imperiale, fie regale) la Turnul Londrei, structură polifuncțională care are un prevalent caracter muzeal și nicidecum legislativ.

¹⁹ „Caduta la Repubblica dei Consigli, il nuovo regime politico con la Legge Fondamentale (legge n. I. del 1920) ritornò ai fondamenti del diritto pubblico mettendo al centro della politica non soltanto la dottrina della continuità giuridica ma anche quella della Sacra Corona. Con questi principi cancellò tutto quello che era stato creato durante il periodo della Prima Repubblica. Eppure la maggior parte delle leggi limitava i diritti fondamentali. Il nuovo regime politico era definito provvisorio o come venne chiamato «regno senza re» ... Il Governatore [adică modelul lui Iancu de Hunedoara – n.n.] che era il capo dello Stato, le cui competenze andarono rafforzandosi negli anni trenta, fu il simbolo del regime.” Katalin Egresi, *op. cit.*, p. 6–7.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ²⁰

Nr. 6443.84

Strigonia, 27 Novembre 1918.

Eccellenza Reverendissima,

„Nostis, quia legistis” – scrivo a Vostra Eccellenza con S. Agostino. Avendo ricevuto informazioni di certo sufficienti conoscerà l'Eccellenza Vostra la nostra situazione triste in molti riguardi. Per completare queste informazioni mi affretto in risposta alla venerata lettera nr. 12419. a comunicarLe i fatti che stimo utili per il Suo lavoro diplomatico. Mi restringo specialmente a due cose: alla questione del patronato regio ed alle intenzioni del governo riguardanti l'espropriazione dei fondi.

Stabilita la repubblica ora è necessario l'ordinamento delle questioni connesse col patronato regio. Il nuovo commissario degli affari ecclesiastici nominato dal governo convocò in una riunione parecchi canonisti laici ed ecclesiastici e questi vennero mirabilmente ad un risultato assai curioso, dichiararono cioè che il diritto di patronato, il quale possedeva fin'ora il re di Ungheria, sarebbe passato al governo repubblicano. Non conosco ancora le particolarità delle opinioni ed argomentazioni fatte in questa conferenza, credo però che i suddetti canonisti avevano presente l'esempio di Giovanni Hunyadi, governatore di Ungheria, il quale a suo tempo esercitava i diritti del patronato verso la Chiesa ungherese. Un esempio che differisce molto dalla situazione di oggi, giacché Hunyadi esercitava i detti diritti invece del re minore e fu esso stesso figlio bravo della Chiesa, i cui meriti acquistati nelle guerre contro i turchi li apprezzava altamente la Sede Apostolica. Tali meriti del governo repubblicano non si conoscono fin'ora ed il futuro non promette più del presente.

In una parola al mio parere che corrisponde a quello dei vescovi ungheresi, il diritto del patronato regio non può passare in nessun modo al governo repubblicano, ma per ordinare le questioni dipendenti dal medesimo bisogna cominciare trattative colla Sede Apostolica. Questo pure il senso della decisione presa nella conferenza dei vescovi radunatisi a Strigonia il 20. del mese corrente, dopo la quale in una lettera diretta al presidente del consiglio feci conoscere il punto di vista dei vescovi.

Quanto alla divisione dei fondi devo notare che un punto importantissimo del programma del governo è l'espropriazione dei latifondi, i quali divisi in piccole parcelle verrebbero distribuiti ai soldati tornati dalle frontiere. I vescovi credono che nei movimenti rivoluzionari di oggi è meglio non resistere al governo, perché un altro più radicale e più socialista sarebbe anche più nemico verso la Chiesa. Il governo di oggi promette almeno di dare in cambio per i fondi da espropriare obbligazioni dello Stato.

Nell'altra parte della Sua lettera mi fece conoscere l'Eccellenza Vostra i migliori sentimenti con cui la Santa Sede è disposta a mantenere la relazione cordiale colla nostra nazione. Non ne dubitavo mai e pure era una consolazione per il mio cuore tribolato di leggere le parole assicuranti la bontà paterna che la Santa Sede usava verso l'Ungheria da tanti secoli. Il contenuto della lettera lo comunicherò al governo e da parte mia adopererò tutti i mezzi possibili per introdurre fra poco le trattative che poi ristabiliranno la relazione diplomatica tra la Sede Apostolica ed Ungheria. A questo scopo sarebbe importante di sapere, se il governo austriaco di Vienna si sia già dichiarato pronto, come apprendo dai giornali, a ristabilire la relazione diplomatica. Di una comunicazione in questo riguardo sarei gratissimo a Vostra Eccellenza.

Mentre assicuro Vostra Eccellenza di non mancare ad aiutarLa con tutta la mia forza in ogni Suo lavoro per la Chiesa ungherese, La prego di trattare i nostri affari importantissimi colla paterna sollecitudine che La distingueva sin dal giorno che l'alto carico Le fu affidato.

Valendomi di quest'incontro con sensi di vero ossequio mi rafferma

dell'Eccellenza Vostra
devotissimo Servitore
Giovanni Card. Csernoch
principe, primate di Ungheria,
arcivescovo di Strigonia

²⁰ Documentul se păstrează la Archivio Apostolico Vaticano, fondul Nunziatura Vienna, b. 795. fasc. 8. ff. 295r-296v și a fost publicat pentru prima dată de Tóth Krisztina, *Lorenzo Schioppa nunciatus követutasítása*, în vol. *Magyarország és a Szentzék diplomáciai kapcsolatai 1920-2015*, szerkesztette: Fejérdy András, Budapest – Róma, 2015 p. 104-105.